

*Skiriu Oskarui Šindleriui atminti
bei Leopoldui Pfeferbergui,
per kurio uolumą ir užsispyrimą
ši knyga išvydo dienos šviesą*

ĮŽANGA

Rašydamas naują įžangą pasakojimui apie Oskarą Šindlerį suskaičiavau, kad praėjo jau beveik keturiasdešimt metų nuo dienos, kai pirmą kartą išgirdau šio žmogaus vardą, kuri ištarė Holokaustą išgyvenusieji Leopoldas Pfeferbergas ir jo žmona Mila. Juodu buvo Šindlerio draugai ir kaliniai. Dabar, kai rašau, Mila tebėra gyva, bebaigianti devintą dešimtį, ir jos gyvenimas — tai kasdienis ramus atsakas Hitlerio rasinei teorijai. Tai gi, prieš keturiasdešimt metų, sekmadienio vakarą, laukdamas į namus Australijon parskraidinsiančio lėktuvo, paprastame prekybos centre Beverli Hulse, Kalifornijos valstijoje, Pfeferbergų lagaminų parduotuvėje, išigijau portfelių. Pfeferbergų pėdsakus man padėjo aptikti anaip tol ne sumanumas, o vien poreikis nusipirkti portfelių su dviem tvirtais vyriais.

Kai susipažinau su jais, po Oskaro Šindlerio mirties buvo praėję septyneri metai. Tačiau paskutiniaisiais jo gyvenimo metais MGM buvo pradėjusi kurti apie jį filmą. Tam tikslui stipruolis Leopoldas, arba Poldekas, kaip jį anais laikais vadino, buvo surinkęs daug karo metų dokumentų ir fotografijų, susijusių su Šindleriu. Tarp jų net ir SS telegramų, siųstų iš pagrindinio lagerio, baisiojo Gros-Roseno, į Šindlerio kontorą jo antrojoje stovykloje, veikusioje Moravijoje (dabartinės Čekijos teritorijoje). O Leopoldo remonto dirbtuvėje, dokumentų spintoje, išvydau pirmąją sąrašo kopiją. Pfeferbergas tąsyk man išdidžiai parodė jo paties ir žmonos pavardes. Jis buvo įvardytas kaip *schweisser*, suvirintojas, nors iš tikrųjų juo nebuvo, o šalia Milos, prieš tai medicinos studentės, pavardės buvo užrašyta *metallarbeiter*,

metalo apdirbėja, nors tai irgi neatitiko tiesos. Šie įrašai akivaizdžiai bylojo apie Oskaro sumanumą.

Perskaitytės jų vardus, pirmąkart gyvenime pažvelgiau į du žmones, tokius kaip ir aš, kvėpuojančius tuo pačiu oru kaip ir aš, gyvenančius šalia manęs, ir susimąstiau, kodėl Europai, ir ne tik Europai, o visam pasauliui atrodė, kad jų egzistavimas yra tokia didelė grėsmė, jog vadovaujant Hitleriui buvo nuspręsta, neva vienintelė išeitis — atimti iš šių žmonių teisę kvėpuoti. Bet būtent sąrašas, kurį parodė Pfeferbergai, leido jiems išvengti sunaikinimo, ir buvo visiškai nepanašu, kad juodu galėjo kelti kokį nors pavojų mano ar kieno kito gyvenimui. Iš tiesų jų buvimas buvo vis labiau jaučiamas.

Kuo ilgiau skaičiau Leopoldo archyvo dokumentus, žiūrindamas Oskaro, Amono Gioto ir konclagerių fotografijas, taip pat nuotraukas, kuriose Oskaras užfiksuotas besilinksminantis vakarėliuose, vedantis kalinius į savo stovyklą Čekijoje, su plunksna padabinta skrybėle ant galvos, tuo labiau jaučiausi pakerėtas.

Tikriausiai man vertėtų trumpai prisistatyti, nes žmonės, ypač Amerikoje, teiraujasi, kodėl aš, australas, sumaniau užrašyti Šindlerio istoriją. Darau prielaidą, kad jūs galite teigti, esą aš beveik amerikietis, nes dauguma mano senelio brolių ir seserų iš Korko grafystės Airijoje emigravo į Beisaidą Kvinse. Aš didžiuojuosi savo australiška tapatybe, bet ne tiek, kad nesuprasčiau, jog emigracija visada yra tam tikras atsitiktinumas ir žmonių, turėjusių palikti namus, tačiau neturėjusių pakankamai informacijos apie tai, kur jie vyksta, pasirinkimų rezultatas.

Gimiau airių katalikų šeimoje. Esu dėkingas už tai, kad nei tėvai, nei niekas kitas man neįdiegė antisemitinių pažiūrų. Kai buvau šešerių, mano tėvą išsiuntė į Šiaurės Afriką, kur australai kartu su sąjungininkais — tuo metu dar be amerikiečių — kovėsi prieš Musolinio italus ir Trečiojo reicho Afrikos

korpusą. Tuo tarpu, kol tėvas buvo išvykęs, iš jo vis gaudavau siuntinius — dėžes ir sausainių skardines, prigrūstas trofėjų — į nelaisvę paimtų nacių daiktų. Gavau *Luger* pistoleto dėklą su visomis nacistinėmis emblemomis, nacių signalinį pistoletą, Afrikos korpuso *feldwebelio* skiriamuosius ženklus, daug atvir-laiškių ir iškarpų iš perimtų vokiškų laikraščių. Todėl net ir toli-majame Sidnėjuje jaučiausi esąs per vieną žingsnį nuo grėsmin-gio hitlerininkų režimo. Be abejo, šie suvenyrai man atrodė labai įspūdingi jau vien todėl, kad galėjau juos pademonstruoti savo draugams, be to, buvau per mažas suprasti, jog jie kadaise ga-lėjo priklausyti mūsų lauke žuvusiam arba paimtam į nelaisvę jaunam vokiečių kareiviui.

Šiaip ar taip, bet mano domėjimasis Trečiuoju reichu prasi-dėjo būtent nuo to. Vėliau, bakalauro studijų metais, teko pasi-mokyti hebrajų kalbos ir nagrinėti Negyvosios jūros rankraščius, o paskaitas vedė profesorius kunigas, kuris buvo studijavęs Bibli-jos mokykloje Jeruzalėje ir matė ne dviejų religijų — judaizmo ir krikščionybės — priešpriešą, o tęstinumą. Todėl Holokausto istorija, atskleidžianti žmonių naikinimo mastą ir technologijas, mane pribloškė.

Ką gi, mes, australai, irgi neatsispyrėme įvairioms rasizmo apraiškoms ir panašiai kaip amerikiečiai, kurie atėmė iš senbu-vių indėnų jų nuosavybės teises, nusavinome iš čiabuvių gyven-tojų jų nuosavybę, net nesidangstydami jokiomis sutartimis. Mane, kaip ir daugelį kitų romanistų, visada domino būdai, kuriais politiniai režimai diegia neapykantą, taip pat ir tai, kaip visokie vadovai išsirenka tam tikrą žmonių grupę ir suverčia jai kaltę dėl viso to meto blogio. Apsišaukėliai vadai šio triuko nie-kada nebuvo atsisakę. Pareikšti: „Štai, tie žmonės yra visų jūsų vargų ir nepriteklių priežastis“, — yra lengviau, nei paaiškinti: „Priežastys, dėl kurių visuomenėje atsiranda problemų, būna labai sudėtingos, bet jei dabar mes nusiramintume, aš paban-

dyčiau jas išsiaiškinti.“ Būtų nuostabu, jei kiekvienas, susipažinęs su Šindlerio istorija, įsitikintų, jog paversti kurią nors rasę atpirkimo ožiu visais laikais būdavo lemtinga klaida, vieniems lemianti mirtį, kitiems — gėdą, ir niekada neapsieinanti be nekalto kraujo praliejimo.

Ir vis dėlto kodėl aš, atsitiktinis ne žydas iš atsitiktinės tolimos šalies, nusprendžiau rašyti šią knygą? To priežastis — ne tik patirtas kultūrinis šokas dėl įvykių, kurie buvo niekas kitas, kaip tik du tūkstančius metų plitusių prietarų kulminacija. Mano sprendimą lėmė ir staigus suvokimas, kad Šindlerio istorija mums padės įsivaizduoti Holokaustą kaip labai artimą, o ne vien tik žinomą įvykį. Šindleris tapo savotišku didinamuoju stiklu kiekvienai Holokausto apraiškai, pradedant žydų nuosavybės nusavinimu, jų suvaymu į getus, žydų jaunimo šalinimu iš švietimo įstaigų, įvairaus amžiaus žydų kaip pigios darbo jėgos išnaudojimu ir baigiant *Vernichtungslager*, naikinimo stovyklomis, kurios atrodė tikros šėtono manifestacijos, vertos ekranizuoti mokslinės fantastikos kino filme, jei tik nebūtų tapusios faktu.

Žvelgdami iš Šindlerio perspektyvos, Holokaustą matome kaip tragediją, kurios aukomis tapo mūsų pažįstami žmonės. Yra žinoma, kad 1935-aisiais, — beje, tai mano gimimo metai, — per Ukrainos bado, Stalinas pertraukė Kremliaus valdininką, kalbėjusį apie Ukrainoje ištikusią masinių mirčių tragediją, pareikšdamas: „Jei iš bado miršta vienas žmogus, tai yra tragedija. Jei miršta milijonai, tai tik statistika.“

Jei jau taip, tai tik todėl, kad mūsų gebėjimas įsivaizduoti, skirtingai nei racionalus suvokimas, kad mirė milijonai žmonių, yra ribotas ir nepajėgus operuoti tokiais dideliais skaičiais. Mūsų tolimi protėviai gyveno gentimis, todėl mums lengviau įsivaizduoti genties dydžio žmonių grupę, nors protu pajėgiame aprėpti visą Visatą.

Susipažinus su Šindlerio istorija, Holokaustas tampa ir įsivaizduojamas, ir labai artimas. Skubu pabrėžti, kad taip veikia pats pasakojimas, nes jis savaime turi visus elementus, reikalingus šiam tikslui pasiekti. Jie yra daug svarbesni nei gebėjimai rašytojo, kuris, kaip šiuo atveju aš, netikėtai išgirdo ją ir papasakojo. Grožinės literatūros ir tikrovės santykis kelia nuostabą. Tačiau jokioje kitoje mano knygoje tikrovės nėra tiek daug, kiek šioje, be to, ši tikrovė pati pagrįsta tekstu. Todėl tai yra dokumentinis romanas, kurio autorius romano kalba perteikia nuodugnai ištyrinėtą istoriją.

Skaitydami šią knygą, galite labai nustebti sužinoję, kokia didelė Šindlerio istorijos dalis nepateko į garsųjį Stiveno Spilbergo filmą. Tai puikus filmas, bet kino filmų pobūdis pasakojamam dalykui reikalauja skirti daugiau laiko nei knyga. Pavyzdžiui, kokiam nors veiksmui atpasakoti knygoje užtenka pusės sakinio, o filme tai gali užtrukti keturiasdešimt penkias sekundes. Todėl apie Oskarą, kaip Vokietijos žvalgybos agentą, vyrą, SS demaskuotoją, pavienių žydų gelbėtoją ir žmonių, kurie atšiaurią 1944—1945 metų žiemą buvo iš Aušvico pervežami prekinių traukinių vagonais, prižiūrėtoją filmas nepasakoja. Filme nėra epizodų apie jo didvyriškumą prekiaujant juodojoje rinkoje, pabėgimą į Vakarų, žlugimą pokario metais. Romane yra daugiau erdvės šalutinėms siužeto linijoms ir antraplanėms istorijoms, o filme joms vietos nebelieka. Kinas man visada patiko, bet dar labiau patinka erdvė, kuria gali naudotis knygos autorius.

Be to, Oskarą po karo ištikusį skurdą Spilbergas aiškina savaip, o mano požiūris truputį skiriasi. Spilbergas naudojosi tomis meninėmis priemonėmis, kurios tiko filmui. Iš tikrųjų romane aš laikaisi kitos linijos, paaiškindamas, kad baigiantis karui Oskaro darbų stovykla buvo pavojingai perpildyta žmonėmis, o kartu ir nelegali, vertinant SS požiūriu.

Šias kelias eilutes noriu skirti jums, skaitytojai, ir visiems Holokaustą išgyvenusiems žmonėms, pasidalijusiems su manimi savo istorijomis ir kitaip padėjusiems. Tegul jūsų vardai spindi neblėstančia šlove. O svarbiausia, pagerbdamas 2001 metais mirusį Leopoldą, negaliu nepakartoti jo moto, kurį jis dažnai tardavo, girdint Stivenui Spilbergui: „Oskarui — Oskarą!“

Thomas Keneally
Sidnėjus, 2020 m. balandis

AUTORIAUS ŽODIS

Vieną 1980 metų dieną užsukau į galanterijos parduotuvę Beverli Hilse, Kalifornijoje, pasidomėti, kiek kainuoja lagaminai. Parduotuvė priklausė Leopoldui Pfeferbergui, žmogui, kuriam Šindleris padėjo išgyventi Antrąjį pasaulinį karą. Būtent čia, tarp lentynose sustatytų odinių itališkų prekių, pirmąkart išgirdau istoriją apie Oskarą Šindlerį, vokiečių *bon vivant*, spekuliantą, donžuaną ir prieštaringai vertinamą asmenybę. Ir ne tik apie jį, bet ir apie jo veiklą gelbstint mirčiai pasmerktą tautą tais metais, kuriuos šiandien vadiname bendrinio *holokausto* vardu.

Šis pasakojimas apie stulbinamą Oskaro gyvenimo istoriją visų pirma pagrįstas pokalbiais su penkiasdešimčia jo išgelbėtų žmonių, gyvenančių septyniose šalyse: Australijoje, Izraelyje, Vakarų Vokietijoje, Austrijoje, Jungtinėse Valstijose, Argentinoje ir Brazilijoje. Rinkdamas knygai medžiagą, drauge su Leopoldu Pfeferbergu apsilankiau joje minimose vietose: Krokuvėje — mieste, kuriame Oskaras gyveno per karą, Plašove — vietoje, kur buvo įsikūręs Amono Gioto prievartinio darbo lageris, Zablocyje, kuriame ir šiandien Lipovos gatvėje tebestovi buvęs Oskaro fabrikas, Aušvico-Birkenau koncentracijos stovykloje, iš kurios Oskaras ištraukė ne vieną kalinę. Pasakojimas pagrįstas ir įvairiais dokumentais bei kita informacija, suteikta keleto šiandien dar gyvų Oskaro kolegų Antrojo pasaulinio karo bei pokario metais. Labai naudinga buvo išsami informacija apie Oskarą, „Šindlerio žydų“ perduota Kankinių ir didvyrių atminimo organizacijai *Jad Vašem*, taip pat rašytiniai privatūs liudijimai bei paties Šindlerio dokumentai ir laiškai. Jais leido naudotis *Jad Vašem* arba Oskaro draugai.

Šiuolaikinėje literatūroje pastebima tendencija tikras istorijas perteikti romanuose, naudojant jiems būdingas išraiškos priemones. Šį kelią pasirinkau ir aš, nes romanisto amatas yra vienintelis, kurio galiu imtis, taip pat todėl, kad šio žanro teikiamos galimybės supažindinti visuomenę su tokia įvairiapusiška ir ryškia Oskaro Šindlerio asmenybe pasirodė optimalios. Tačiau, nors rašiau romaną, vengiau bet kokių prasimanymų, nes pramanyti dalykai sumenkintų tikrąją istorijos vertę. Be to, kaip įmanydamas stengiausi atskirti tikrovę nuo mitų, kurie nesunkiai „limpa“ prie tokių neeilinių asmenybių kaip Oskaras. Be abejo, kartais nori nenori turėjau sukurti pokalbius, apie kuriuos pats Oskaras ir kiti asmenys užsiminė tik keliais žodžiais. Tačiau dauguma epizodų bei pokalbių ir visi šioje knygoje aprašyti įvykiai pagrįsti išsamiais *Schindlerjuden* („Šindlerio žydų“) ir paties Šindlerio prisiminimais bei kitais liudijimais apie jo veiklą.

Pirmiausia norėčiau padėkoti trims Šindlerio išgelbėtiems asmenims — Leopoldui Pfeferbergui, Izraelio Aukščiausiojo Teismo teisėjui Mošei Bejskiui ir Mečyslavui Pemperui. Šie žmonės ne tik pasidalijo savo prisiminimais apie Oskarą ir tikrais dokumentais, kurie pasakojimui suteikė autentiškumo, bet ir perskaitė knygos juodrašį bei pateikė svarbių pastabų. Daugelis kitų žmonių — Šindlerio išgelbėti nuo mirties asmenys arba pokario metų bendradarbiai — davė interviu ir leido naudotis savo turima medžiaga — laiškais bei dokumentais. Norėčiau padėkoti poniai Emilijai Šindler, poniai Liudmilai Pfeferberg, daktarei Sofijai Štern, poniai Helenai Horovic, daktarui Jonui Dresneriui, ponams Henriui ir Marianai Rosneriams, Leopoldui Rosneriui, daktarui Aleksui Rosneriui, daktarui Idekui Šindeliui, daktarei Danutai Šindel, poniai Reginai Horovic, poniai Bronislavai Karakulskai, ponui Richardui Horovicui, ponui Šmueliui Špringmanui, a. a. ponui Jakobui Šternbergui, ponui Ježiui Šternbergui, poniai ir ponui Luis Fagen, ponui Henriui Kinstlingeriui, poniai Rebekai Bau, ponui Edvardui Hoiberge-

riui, poniai ir ponui M. Hiršfeld, poniai ir ponui Irving Glovin bei daugeliui kitų žmonių. Ponia ir ponas E. Korn, gyvenantys mano gimtajame mieste, ne tik pasidalijo savo prisiminimais apie Oskarą, bet ir buvo nuolatiniai mano pagalbininkai. Esu dėkingas *Jad Vašem* darbuotojams daktarui Jozefui Kermišui, daktarui Šmueliui Krakovskiui, Verai Prausnic, Chanai Abels ir Hadašai Miodlinger, leidusiems pasinaudoti Šindlerio išgelbėtų žmonių liudijimais bei vaizdo įrašais ir fotografijomis.

Galiausiai norėčiau pareikšti pagarbą a. a. ponui Martinui Gošui už jo nenuilstamą veiklą garsinant Oskaro Šindlerio vardą pasaulyje, taip pat savo dėkingumą jo našlei poniai Liucilei Geines, bendradarbiavusiai įgyvendinant šį sumanymą.

Tai žmonės, kurių dėka sužinojome nuostabią Oskaro Šindlerio gyvenimo istoriją.

Thomas Keneally

PROLOGAS

1943-1944 RUDUO

Vėlyvą lenkišką rudenį senojo Krokuvos centro pakraštyje pasirodė aukštas jaunas vyras, išniręs iš prašmatnaus daugiabučio namo Straševskio gatvėje. Jis vilkėjo brangų apsiaustą, o po juo — dvieilį smokingą, kurio atlake puikavosi didelė geltona ir juoda emaliuota dekoratyvinė *Hakenkreuz*, svastika. Vyriškis metė žvilgsnį į savo vairuotoją, laukiantį jo prie atidarytų didžiulio ir net šiame purviname pasaulyje blizgančio „Adler“ limuzino durelių.

— Atsargiai, pone Šindleri, — įspėjo vairuotojas, kuriam iš burnos veržėsi šiltas garas. — Šaligatvis šiandien slidus tarsi našlės širdis.

Stebėdami šią trumpą sceną, galime drąsiai daryti kai kurias išvadas. Šis aukštas jaunas vyras iki pat savo gyvenimo pabaigos dėvės dvieilius kostiumus ir, šiek tiek išmanydamas techniką, visuomet žavėsis dideliais, ištaigingais automobiliais. Be to, nors ir būdamas vokietis, — o šiuo istorijos momentu įtakingas vokietis, — jis visada išliks toks, su kuriuo lenkas vairuotojas galės nesibaimindamas laidyti kvailus ir draugiškus sąmojus.

Tačiau tokia trumpa nuoroda neįmanoma apibūdinti visos istorijos. Tai istorija apie pragmatišką gėrio pergalę prieš blogį, papasakota sausa ir neįmantria kalba. Kas kita, jei rašai apie iš anksto nuspėjamą sėkmę, kuri gan dažnai lydi blogį. Tokiais atvejais nesunku būti išmintingam, ironiškam ar net kandžiam ir išvengti banalių frazių. Nesunku vaizduoti neišvengiamybę, per kurią blogis pasiekia tai, ką galėtume vadinti siužeto *nekilnojamoju turtu*, net jei galų gale viską vainikuoja gėris, kurio

neįmanoma išreikšti jokiais matavimo vienetais, pavyzdžiui, orumu arba savižina. Pražūtingas žmogaus polinkis į blogį yra kasdieninė rašytojų duona, istorikus apėmusi epidemija, gimtoji nuodėmė. Tačiau rašyti apie dorybes rizikinga.

„Dorybė“ iš tiesų yra toks pavojingas žodis, kad turime kuo skubiausiai paaiškinti: ponas Oskaras Šindleris, slidinėjantis išblizgintais batais ant apledėjusio šaligatvio senajame elegantiškame Krokuvos kvartale, nebuvo dorybingas jaunuolis tradiciniame prasme. Šiame mieste jis gyveno ištaigingame bute kartu su meiluže vokieta, čia jis palaikė ir ilgą romaną su savo sekretore lenke. Jo žmona Emilija didesnę laiko dalį gyveno namuose Moravijoje ir tik retkarčiais atvykdavo į Lenkiją jo aplankyti. Jo naudai byloja tai, kad Oskaras visoms savo moterims buvo švelnus ir dosnus meilužis. Tačiau dorybei tradiciniame prasme tai ne pliusas.

Negana to, ponas Šindleris buvo girtuoklis. Kartais jis išlenkdavo taurelę vien tam, kad apšiltų, o kartais — su savo kolegomis, biurokratais ir esesininkais — dėl gerokai svarbesnių priežasčių. Kaip ir kai kurie kiti mėgėjai išgerti, gerdamas jis nepamesdavo galvos ir išlikdavo apdairus. Tačiau vėlgi, jei moralumą suprantame tradiciniame prasme, tai lėbavimo negalime niekaip pateisinti. Nors pono Šindlerio nuopelnus kuo aiškiausiai patvirtina tam reikalingi dokumentai, bet dviprasmišką savo veiklą jis vykdė būdamas nariu amoralios ir žiaurios sistemos, užtvindžiusios Europą lageriais bei sukūrusios beteisę ir bežadę kalinių tautą. Todėl, manding, geriausia būtų pradėti nuo kuklaus pavyzdžio, iliustruojančio vieną keistą pono Šindlerio savybę, kuri nuvedė jį į tam tikras vietas ir suvedė su tam tikrais žmonėmis.

Straševskio gatvės gale automobilis pravažiavo pro juodą Vavelio pilies korpusą, iš kurio nacionalsocialistų partijos nymylėtinis teisininkas Hansas Frankas valdė generalinę Lenkijos guberniją. Kaip ir dera piktojo milžino rūmams, languose

nesimatė jokios šviesos. Nei ponas Šindleris, nei jo vairuotojas nė nepakėlė akių į aukštą sieną, ir automobilis pasuko pietryčių kryptimi upės link. Ant Podgožjės tilto, virš šalčiu alsuojančios Vyslos, budintys patruliai, turintys užkirsti kelią partizanų bei kitų komendanto valandos pažeidėjų tranzitui tarp Podgožjės ir Krokuvos, buvo įpratę prie šio automobilio, pono Šindlerio veido ir vairuotojo jiems pateikiamo *Passierschein**. Ponas Šindleris dažnai kirsdavo šį kontrolės punktą, kai vykdavo verslo reikalais iš savo gamyklos — joje jis taip pat turėjo butą — į miestą arba iš jam priklausančio buto Straševskio gatvėje į savo įmonę Krokuvos priemiestyje Zablocyje. Jie buvo įpratę matyti jį sutemus, apsirengusį oficialiai arba pusiau oficialiai, vykstantį viena ar kita kryptimi vakarieniauti, į pobūvį arba į miegamąjį. Galbūt ir šįvakar jis važiavo į Plašovą, dešimt kilometrų nuo miesto esantį prievartinių darbų lagerį, vakarieniauti su SS hauptsturmfüreriu** ir plačiai žinomą ištvirkėliu Amonu Giotu. Ponas Šindleris garsėjo kaip Kalėdų proga dosniai vaišinantis gėrimais, todėl automobilis, ilgai neužtrukęs kontrolės punkte, jau dūmė į Podgožję.

Reikia pastebėti, kad ponas Šindleris — gurmanas bei vyno mėgėjas — šįkart vyko vakarieniauti pas komendantą Giotą be didelio entuziazmo. Tiesą sakant, dar nebuvo atvejo, kad vaišės pas Amoną jam nesukeltų pasibjaurėjimo. Tačiau šis pono Šindlerio pasibjaurėjimas labiau priminė pikantišką triumfuojančio šlykštumo pojūtį, kokį sukelia pasmerktųjų vaizdas viduramžių paveiksluose. Tai buvo tik neduodančios jam ramybės, bet nepalaužiančios ryžto emocijos.

Patogiai įsitaisęs juoda oda aptrauktoje „Adler“ sėdynėje, automobiliui riedant palei tramvajaus bėgius, kur dar visai neseniai buvo žydų getas, ponas Šindleris kaip įprastai traukė cigaretę po cigaretės. Tiesa, jis rūkė visiškai ramiai, nejausdamas nė

* Leidimo (*vok.*).

** SS laipsnių atitikmenis armijoje žr. knygos pabaigoje.

menkiausios įtampos rankose. Atrodė elegantiškai. Jo manieros aiškiai bylojo, kad šis vyras nusimano, kur gauti gerų cigarečių ir naują konjako butelį. Tik jis pats būtų galėjęs pasakyti, ar neišitraukė plokščio butelio, kai pravažiudamas nebylų ir tamsų Prokocimų kaimą stebėjo Lvovo kryptimi judančius gyvulinius vagonus, kuriais buvo vežami pėstininkai arba kaliniai, o galbūt, nors tai atrodė mažiausiai tikėtina, gyvuliai.

Užmiestyje, apie dešimt kilometrų nuo miesto centro, „Adler“ pasuko dešinėn, į ironiškai Jeruzalės vardu pavadintą gatvę. Šį vakarą, geliant aštriam šalčiui, ponas Šindleris kalvos papėdėje pirmiausia atkreipė dėmesį į sinagogos griuvėsius, o paskui į skurdžius kontūrus to, kas anomis dienomis buvo laikoma pačia Jeruzale. Tai buvo prievartinio darbo lageris, barakų miestas, kuriame gyveno dvidešimt tūkstančių nerimaujančių žydų. Prie vartų budintys ukrainiečių bataliono kariai ir esesininkai iš *Waffen** padalinio pagarbiai pasisveikino su ponu Šindleriu, kuris čia buvo žinomas nė kiek ne mažiau negu ten, ant Podgožjės tilto.

Privažiavęs administracinį pastatą, „Adler“ pasuko kalėjimo keliu, grįstu žydų antkapiais, — mat vos prieš dvejus metus šioje vietoje buvo žydų kapinės. Poetu save laikantis komendantas Giotas, statydamas šį lagerį, pasinaudojo pirmomis po ranka pasitaikiusiomis priemonėmis. Šen bei ten išsklaidytų antkapių simbolika driekėsi per visą lagerio teritoriją, dalydama jį į dvi puses, tačiau nepasiekdama rytuose stovinčios vilos, kurią buvo okupavęs pats komendantas Giotas.

Dešinėje, už sargybos barakų, matėsi pastatas — anksčiau buvę žydų laidojimo namai. Jis tarsi priminė, kad mirtis čia — savaime suprantamas dalykas, čia buvo šarvojami mirusieji. Šiuo metu pastatą naudojo kaip arklidę. Nors ponui Šindleriui

* Ginkluotojo (vok.).

tai nebuvo naujiena, visai galimas daiktas, kad į tai jis vis dar reaguodavo ironišku kostelėjimu. Žinoma, kreipdamas dėmesį į kiekvieną, net ir pačią menkiausią, naujosios Europos ironiją, tu ja tiesiog užsikrėstum, ji taptų tavo bagažo dalimi. Tačiau ponas Šindleris pajėgė pakelti tokią naštą.

Kalinys, vardu Poldekas Pfeferbergas, tą vakarą irgi traukė į komendanto vilą. Lišekas, devyniolikmetis komendanto tarnas, buvo atėjęs pas Pfeferbergą į baraką su SS puskarininkio pasirašytu leidimu. Lišekui kėlė nerimą smarkiai užsikimšusi komendanto vonia, todėl vaikinai bijojo, kad komendantas, rytą atėjęs maudytis, jį už tai primuš. Pfeferbergas, anksčiau Lišekui dėstęs Podgožjės aukštojoje mokykloje, galėjo jį išgelbėti, nes dirbo lagerio garaže ir galėjo gauti tirpiklio. Tad jis drauge su savo buvusiu studentu buvo nuėję į garažą ir iš ten pasiėmė strypą su plaušine ant galo ir skardinę su valikliu. Artintis prie komendanto vilos visada būdavo rizikinga, tačiau kartu teikė viltį, kad Helena Hirš, Gioto engiama žydė tarnaitė, slapčiom kystels kokį kąsnelį. Ši dosni mergaitė anksčiau taip pat yra buvusi Pfeferbergo mokine.

Kai pono Šindlerio automobiliui iki vilos liko tik šimtas metrų, ėmė skalyti vilkšunis Didysis Danas ir visi kiti Amono šunys, komendanto laikomi šalia namo. Vilos, milžiniško kvadrato formos pastato su frontonu, antro aukšto langai išėjo į balkoną. Terasomis apželdintas vidinis kiemas turėjo baliustradą. Vasarą Amonas Giotas mėgo laiką leisti sėdėdamas gryname ore. Atvykęs į Plašovą, jis priaugo svorio. Kitą vasarą atrodys kaip storas saulės garbintojas, tačiau čia, šioje savotiškoje Jeruzalės kopijoje, patyčios jo nepasieks.

Prie durų ši vakarą buvo pastatytas SS unteršarfuureris (seržantas) baltomis pirštinėmis. Atidavęs pagarbą, jis įleido poną Šindlerį į namą. Koridoriuje Gioto tarnas ukrainietis Ivanas nuvilko ponui Šindleriui apsiaustą ir paėmė iš jo rankų fetrinę skrybėlę. Šindleris švelniai pliaukštelėjo delnu per savo

kostiumo vidinę kišenę, norėdamas įsitikinti, kad turi dovaną vilos šeimininkui: juodojoje rinkoje įsigytą paaukuotą portsi-garą. Amonas nuolat pasipelnėdavo iš šalies, ypač prekiauda-mas konfiskuotais juvelyriniais dirbiniais, todėl būtų įsižeidęs, jei dovanų negautų bent jau auksinių indų.

Prie atidarytų dvivėrių durų į svetainę ponas Šindleris pa-matė muzikantus brolius Rosnerius: Henris grojo violončele, o Leo — akordeonu. Gioto reikalavimu jie vietoj savo senų su-driskusių drapanų, kuriomis kasdien vilkėdavo dirbdami lage-rio dažų ceche, buvo apsirengę vakariniais rūbais, kuriuos laikė barake panašiems renginiams. Oskaras Šindleris suprato, kad, nepaisant komendanto žavėjimosi jų atliekama muzika, Ros-neriai viloje visuomet grodavo įsitempę. Jie buvo pakankami prisižiūrėję Amono darbelių ir gerai žinojo, kad šis žmogus yra nepastovus, todėl jam nieko nereiškia įvykdyti egzekuciją *ex tempore**. Broliai grojo stropiai, vildamiesi savo muzika staiga ir be priežasties neįžeisti komendanto.

Prie Gioto stalo šįvakar susirinks septynetas vyrų. Be Šind-lerio ir paties šeimininko, čia sėdės Krokuvos rajono SS galva Julianas Šerneris bei Krokuvos SD (vėliau Heidricho saugumo tarnybos) vadovas Rolfas Čurda. Šerneris buvo oberfiureris, o tai SS reiškė laipsnį tarp pulkininko ir brigados generolo — ar-mijoje šiam laipsniui analogo nebuvo; Čurda buvo oberšturm-banfiureris, ir tai atitiko pulkininko leitenanto laipsnį. Pats Gio-tas turėjo hauptšturmfiurerio, arba kapitono, laipsnį. Šerneris su Čurda — garbingiausi svečiai, nes šis lageris pavaldus būtent jiems. Jie ir amžiumi buvo vyresni už komendantą Giotą; ne-sunkiai galėjai atspėti, jog akiniuotas, gerokai praplikęs ir šiek tiek nutukęs SS policijos šefas Šerneris yra vidutinio amžiaus. Tačiau, turint omenyje palaidą jo *protégé* gyvenimo būdą, am-žiaus skirtumas tarp jo ir Amono neatrodė esąs toks didelis.

* Bematant (*lot.*).

Vyriausias šioje kompanijoje buvo ponas Francas Bošas, Pirmojo pasaulinio karo veteranas, įvairių parduotuvių Plašove — legalių ir nelegalių — direktorius. Be to, jis buvo Juliano Šernerio „ekonomikos patarėjas“ ir turėjo verslo reikalų pačioje Krokuvoje.

Oskaras neapkentė Bošo ir abiejų šefų, Šernerio bei Čurdos, tačiau bendradarbiauti su jais tiesiog privalėjo. Nuo šių santykių priklausė jo įmonės Zablocyje egzistavimas, todėl jis nepamiršdavo reguliariai įteikti jiems vieną kitą dovanėlę. Pobūvyje dalyvavo tik du svečiai, su kuriais Oskaras turėjo šį tą bendra: Julius Madričas, uniformų siuvimo fabriko Plašovo lageryje savininkas, ir šio fabriko vadovas Raimundas Tičas. Madričas, kokiais metais jaunesnis už Oskarą ir poną komendantą Giotą, buvo apskrus, tačiau humaniškas žmogus; paklaustas, kodėl lageryje turi jam didelį pelną duodantį fabriką, būtų atsakęs, kad šiame fabrike dirba apie keturi tūkstančiai kalinių, kurie tokiu būdu yra apsaugoti nuo kito, mirties, fabriko. Raimundas Tičas, ramus ir uždaras, įžengęs į penktą dešimtį vyras, atrodo, iš šio pobūvio ketino išvykti anksti. Jis vadovavo Madričo fabrikui ir vertėsi kontrabanda — tiesiog sunkvežimiais gabeno maisto produktus savo kaliniams (ši veikla jam galėjo atsirūgti įkalinimu iki gyvos galvos SS kalėjime Montelupič gatvėje arba Aušvico konclageryje) ir pritarė Madričiui.

Toks buvo nuolatinis vakarienei į komendantą Giotą vilą kviečiamų svečių būrelis.

Keturios viešnios įmantriomis šukuosenomis ir brangiomis suknelėmis buvo jaunesnės už visus čia besisvečiuojančius vyrus. Tai buvo aukštesnės klasės prostitutės vokietės ir lenkės iš Krokuvos. Kai kurios iš jų šioje viloje lankydavosi reguliariai. Atsižvelgiant į viešnių skaičių, pasirinkimo pirmenybę turėdavo du aukščiausio rango karininkai. Giotą meiluzė vokietė Majola tokių jo rengiamų vaišių metu įprastai likdavo savo apartamentuose mieste. Į šias vakarienes Giotą viloje ji žiūrėjo kaip į vyrų pasilinksminimus, žeidžiančius jos jausmus.

Abu policijos šefai ir komendantas neabejotinai mėgo Oskarą. Vis dėlto jų tarpusavio santykius kažkas trikdė. Dėl to jie tikriausiai būtų kaltinę jo kilmę: Oskaras buvo Sudetų vokiečių, o tai reiškia tą patį, ką Arkanzasas — Manhatanui, o Liverpulius — Kembridžui. Kartais jiems kildavo įtarimas, kad jo *pažiūros nėra teisingos*, nors jis ir dosniai mokėdavo, parūpindavo retų prekių, neužmiršdavo pavaišinti likeriu ir turėjo visai neblogą humoro jausmą. Oskaras buvo žmogus, kuriam šypsodavosi ir pritariaimai linksėdavo galva, tačiau niekas apie jį nešokinėdavo ir perdėtai juo nesirūpindavo, nes tai buvo ne tik nereikalinga, bet ir neprotinga.

Atrodo, kad vyrai iš SS apie jo atvykimą suprato iš keturių merginų *frisson**. Anuo metu Oskarą pažinoję žmonės kalbėjo apie jo kerus, tarsi magnetas traukdavusius moteris, ir pavydėtiną jo pasisekimą. Abu policijos vadovai, Čurda ir Šerneris, greičiausiai suprato, kad ponas Šindleris yra puiki priemonė moterų dėmesiui išlaikyti. Giotas irgi žengė keletą žingsnių atvykusio svečio link paspausti jam rankos. Komendantas, kaip ir Šindleris, buvo gana aukštas, todėl jo ūgis dar labiau sustiprino įspūdį, jog pagal savo metus (Giotas buvo pradėjęs skaičiuoti ketvirtą dešimtį) buvo pernelyg apkūnus. Sakytum riebalai būtų dirbtinai įsodinti į jo atletišką kūną. Veidas buvo be žymesnių trūkumų, išskyrus nuo alkoholio pavandenijusias akis. Komendantas maukte maukdavo vietinės gamybos brendį.

Tačiau net ir pats šio vakaro šeiminkas negalėjo prilygti ponui Bošui, Plašovo ir SS ekonomikos genijui. Viską išdavė jo purpuru švytinti nosis, mat deguonis veido kraujagyslėse jau daug metų maitino ryškiai mėlyną alkoholio liepsną. Šindleris, mandagiai linktelėdamas Bošui, jautė, kad ir šįvakar, kaip visada, šis pateiks naują užsakymą prekėms.

* Virpulio (*pranc.*).

— Prašom sutikti mūsų pramonininką! — nugriaudėjo Gioto balsas.

Jis tuoj pat oficialiai pristatė savo svečių kambaryje ratu sustojusioms damoms. Broliai Rosneriai tuo metu grojo Štrauso kūrinius. Henrio akys klaidžiojo kažkur tarp stygų ir vienintelio tuščio kampo šiame kambaryje; Leo šypsojosi savo akordeono klavišams.

Ponas Šindleris buvo pristatytas vakarėlio viešnioms. Bučiuodamas ištiestas rankas, Šindleris pajuto užuojautą šioms Krokuvos merginoms. Jis žinojo, kad vėliau, prasidėjus linksmybėms, pliaukšėjimai virs kirčiais, po kurių liks randai, o žnaimai išmargins jų kūnus mėlynėmis. Tačiau kol kas hauptšturmfüreris Amonas Giotas, kuris pasigėręs tapdavo sadistu, atrodė ne ką blogiau už pavyzdingą Vienos kavaliierių.

Pokalbiai prieš prasidedant vaišėms sukosi apie tą patį kaip visada. Čia buvo kalbama apie karą; kol SD vadas Čurda atliko savo šventą pareigą, įrodinėdamas labai vokietai, kad kariuomenė tvirtai laiko Krymo pusiasalį savo rankose, SS šefas Šerneris kitai damai pasakojo apie vieną mielą vaikina, SS oberšarfiurerį, kurį jis pažinojo dar iš Hamburgo laikų. Vyrukas neteko abiejų kojų, kai partizanai susprogdino restoraną Čenstakavoje. Šindleris aptarinėjo fabriko reikalus su Madriču bei jo fabriko direktoriumi Tiču. Šiuos tris verslininkus siejo nuoširdi draugystė. Ponas Šindleris puikiai žinojo, kad Tičas juodojoje rinkoje nelegaliai parūpindavo Madričo uniformų siuvykloje dirbantiems kaliniams duonos, o didesnę dalį pinigų šiam reikalui skirdavo pats Madričas. Tai buvo paprasčiausias žmogiškumas, nes Lenkijoje gaunamas pelnas buvo toks didelis, kad, Šindlerio manymu, galėjo patenkinti net labiausiai užkietėjusį kapitalistą ir pateisinti šiokias tokias nelegalias išlaidas papildomam kalinių maistui. Šindlerio atveju *Rustungsinspektion*, Amunicijos inspekcija, t. y. institucija, tarpininkaujanti pasirašant sutartis įvairiausiai Vokietijos ginkluotosioms pajėgoms reikalingai

produkcijai gaminti, galėjo pasiūlyti aibę pelningų kontraktų, todėl jis jau seniai buvo patenkinęs savo troškimą sužibėti tėvo akyse. Deja, Šindlerio duomenimis, Madričas, Tičas ir jis pats buvo vieninteliai, nuolat skiriantys pinigų duonai juodojoje rinkoje įsigyti.

Likus nedaug laiko iki to momento, kai Giotas turėjo pakviesti svečius prie vaišių stalo, prie Šindlerio prisiartinio ponas Bošas. Kaip ir reikėjo tikėtis, jis švelniai paėmė Oskarui už alkūnės ir pasivedėjo šį prie durų, kur grojo muzikantai — veikiausiai norėjo, kad nepriekaištingai Rosnerių atliekamos melodijos apsaugotų jų pokalbį nuo pašalinės ausies.

— Matau, jog verslas klesti, — kreipėsi Bošas.

Šindleris jam nusišypsojo:

— Jūs tai *matote*, pone Bošai?

— Žinoma, — atsakė tasai.

Be abejo, Bošas galėjo pasiskaityti Amunicijos departamento vadovybės leidžiamą oficialų biuletenį, kuriame skelbiami Šindlerio fabriko kontraktai.

— Aš ką tik svarsčiau, — toliau tęsė Bošas, palenkdamas galvą, — ar dabartinio ekonomikos bumo, kurį lemia mūsų pergalės įvairiuose frontuose, akivaizdoje... Trumpai tariant, mažčiau apie tai, ar jūs negalėtumėte pademonstruoti draugiško gesto. Nieko ypatingo. Tik draugiškas gestas.

— Savaime suprantama, — atsakė Šindleris.

Jam sukilo šleikštulys, kai suprato, kad šis žmogus ir vėl nori juo pasinaudoti, tačiau tuo pat metu pajuto kažką panašaus į džiaugsmą. Policijos šefas Šerneris jau dukart pasinaudojo savo įtaka, kad ištrauktų Oskarą Šindlerį iš kalėjimo. Jo darbuotojai buvo pasirengę ir vėl padėti.

— Bremene gyvenanti mano teta per bombardavimą neteko pastogės. Vargšė senutė... — ėmė pasakoti Bošas. — Ji prarado viską! Vestuvinę lovą, indaują su Meiseno porcelianu ir visais

indais. Ar negalėtumėte jai skirti šiek tiek virtuvės reikmenų? O galbūt ir vieną ar du puodus sriubai, kuriuos gaminatė DEF'ė?

Deutsche Emailwaren Fabrik — Vokietijos emaliuotų dirbinių fabrikas — taip vadinosi klestinti pono Šindlerio įmonė. Vokiečiai pavadinimą trumpindavo ir vadindavo paprasčiausiai DEF, o lenkai ir žydai — „Emaliu“.

Ponas Šindleris tarė:

— Manau, tai įmanoma. Ar norėtumėte, kad visa tai išsiųstume jos adresu, ar per jus?

Bošas nė nenusišypsojo:

— Per mane, Oskarai. Aš norėčiau kartu pasiųsti mažą atviruką.

— Be abejo.

— Taigi sutarta. Visko po pusę groso* — sultinio puodelių, lėkščių, kavos puodelių. Na, ir kokį pustuzinį puodų maistui troškinti.

Ponas Šindleris, kilstelėjęs smakrą, atvirai nusijuokė. Jam juokiantis nuskambėjo nuobodulio gaidelė, tačiau kalbėjo jis labai paslaugiai. Toks iš tikrųjų ir buvo. Dovanodamas niekuomet neskaičiuodavo. Neskaičiavo ir šįkart, tačiau nepajėgė nutylėti girdėdamas, kiek daug rūpesčių Bošui pridaro subombarduoti giminaičiai.

— Ar jūsų teta įsteigė našlaičių prieglaudą? — sumurmėjo Oskaras.

Bošas vėl pažvelgė jam į akis, tačiau nieko pasalūniško jose neįskaitė.

— Ji yra sena moteriškė, neturinti jokių lėšų pragyvenimui. Tai, kas jai bus nereikalinga, galės išmainyti į ką nors svarbaus.

— Gerai. Pasakysiu sekretorei, kad sutvarkytų šį reikalą.

— Tai lenkei? — paklausė Bošas. — Savo gražuolei?

— Gražuolei, — neprieštaravo Šindleris.

* Matavimo vienetas, kurį sudaro dvylika tuzinų, t. y. 144 vienetai. Pusė groso — 72 vienetai.

Bošas pabandė švilptelėti, tačiau didelis išgerto brendžio kiekis buvo pernelyg atpalaidavęs jo lūpas, todėl pasigirdo tik kažkoks plerptelėjimas.

— Jūsų žmona turėtų būti šventoji, — tarė Bošas paslaptingu tonu.

— Ji ir yra šventoji, — atžariai atkirto Šindleris.

Jis mielai kalbėdavo su Bošu apie virtuvės rykus, bet visiškai nepageidavo šnekėtis apie savo žmoną.

— Nagi, išduok man paslaptį, — neatstojo Bošas. — Kaip tau pavyksta išlaikyti ją per atstumą nuo savo užpakalio? Juk ji, pagal viską sprendžiant, turėtų žinoti... Atrodo, tu sugebi ją kontroliuoti.

Šindlerio veido išraiška staiga pasikeitė. Jame galėjai nesunkiai pastebėti atvirą nepasitenkinimą.

— Aš niekada neaptarinėju asmeninių reikalų, — tai labiau priminė niurnėjimą negu įprastą Šindlerio balsą.

— Atsiprašau. Aš nenorėjau... — Bošas suskubo nerišliai atsiprašinėti.

Ponas Šindleris ganėtinai nemėgo Bošo, kad šįvakar imtų jam aiškinti, esą jis nieko nekontroliavo ir nelaikė po savo padu, o Šindlerio santuokinis gyvenimas buvo problemiškas dėl skirtingų jo ir žmonos temperamentų. Ponia Emilija Šindler buvo tiesiog asketiška moteris, o ponas Oskaras Šindleris — tikras hedonistas. Vis dėlto, nepaisydami geranoriškų atkalbinėjimų, jie susituokė. Tačiau šįkart Oskaras pyko ant Bošo dar smarkiau negu iki šiol. Jo žmona Emilija buvo labai panaši į jo velionę motiną, ponią Luizą Šindler. Ponas Šindleris vyresnysis paliko žmoną 1935 metais. Taigi Oskaras intuityviai jautė, kad smalsaudamas apie jo ir Emilijos santuoką Bošas žemino ir Šindlerio vyresniojo santuoką.

Bošas nesiliovė atsiprašinėjęs. „Ekonomistas“, kurio žinioje buvo kiekviena Krokuvos kasa, buvo apimtas panikos, kad gali prarasti po šešis tuzinus įvairių virtuvės reikmenų.

Pagaliau šeimininkas pakvietė svečius prie stalo. Tarnaitė, eidama ratu, visiems įpylė svogūnais kvepiančios sriubos. Svečiai valgė ir šnekučiavosi muzikos fone. Broliai Rosneriai buvo priėję arčiau, bet ne per daug arti, kad netrukdytų tarnaitėi ir dviem Gioto tarnams, ukrainiečiams Ivanui ir Petro. Ponas Šindleris, sėdintis tarp aukštos merginos, kurią buvo nusižiūrėjęs Šerneris, ir malonaus veido smulkutės, vokiškai kalbančios lenkaitės, pastebėjo, kad jiedvi nenuleidžia akių nuo patarnautojos. Ji vilkėjo tradicine uniforma — juoda suknele ir balta prijuoste. Ant rankovės nebuvo šešiakampės žvaigždės, nei geltonos juostos ant nugaros, tačiau ji buvo žydė. Damų dėmesį patraukė tarnaitės veidas su aiškiomis mėlynėmis. Galėjai pamanyti, kad Giotui turėtų būti labai gėda dėl savo tarnaitės sumuštu veidu, pasirodžiusios svečių iš Krokuvos akivaizdoje. Abiem merginoms ir ponui Šindleriui buvo matomos ne tik šios mėlynės, bet ir ryškiai raudona kraujosruva ant jos plonyčio kaklo, kurios nepajėgė pridengti nė apykaklė.

Tačiau Amonas Giotas ne tik neketino palikti savo tarnaitės kur nors nuošaliau, bet, pasisukęs į ją su kėde, pamojo prieiti arčiau ir pasirodyti susirinkusiai kompanijai. Po paskutinio pono Šindlerio apsilankymo šiuose namuose buvo praėjusios kokios šešios savaitės, tačiau jo informatoriai jau buvo papasakoję apie bloga linkme pakrypusius Gioto ir merginos santykius. Apsilankius pas jį draugams, Giotas naudojosi tarnaite kaip eksponatu, bet kai užsukdavo aukštieji karininkai iš toliau, šeimininkas ją paslėpdavo.

— Ponios ir ponai, — sušuko jis, mėgdžiodamas tariamai girtą kabareto konferansjė. — Leiskite jums pristatyti Leną. Pagyvenusi su manimi penkis mėnesius, ji tapo puikia kulinare ir išmoko gražių manierų.

— Iš jos veido galima spręsti, kad vargšėlė buvo atsitrenkusi į virtuvės baldus, — palingavo galvą aukštoji mergina.

— Šita kalė dar ne kartą ten atsitrenks, — minkštai sugurguliavo Giotas. — Taigi. Dar ne kartą. Ar ne, Lena?

— Jis su moterimis būna smarkus, — išdidžiai tarė SS šefas, pamerkdamas akį savo ilgakojei palydovei.

Šerneris gal ir neturėjo jokios blogos intencijos, nes omeny turėjo ne *žydes* moteris, bet moteris apskritai. Jei tik kas nors Giotui užsimindavo apie Lenos tautybę, jis imdavo dar labiau ją kankinti — arba viešai, svečių akivaizdoje, arba vėliau, išvykus komendanto draugams. Šerneris, rangu viršesnis už Giotą, būtų galėjęs įsakyti šiam liautis mušti merginą, bet panašus įsikšimas būtų tik apkartinęs draugiškus pobūvius Amono viloje. Šerneris čionai atvyko ne kaip viršininkas, bet kaip draugas, kolega, pasilinksminimų ir moterų mėgėjas. Nors Amonas ir keistas tipas, tačiau niekas kitas nesugebėdavo surengti tokių puikių vakarėlių.

Po sriubos buvo patiekta silkė padaže, o po šios sekė Lenos puikiai paruoštos kiaulės kojos su garnyru. Prie mėsos užkandžių, šeimininkas svečius dosniai vaišino raudonu vengrišku vynu, broliai Rosneriai vis gyviau grojo aistringus čardašus, atmosfera vis labiau kaito, karininkai nusimetė savo uniformų švarkus. Šnekos vis dažniau sukosi apie karo pramonės kontraktus. Uniformų siuvėjo Madričo kažkas pasiteiravo apie jo įmonę Tarnuve: ar ji taip pat gaunanti tiek daug kontraktų iš Amunicijos inspekcijos, kiek ir jo fabrikas Plašove? Šis kreipėsi į Tičą, liesą ir asketiškos išvaizdos direktorių. Stebint sėdinčius prie stalo iš šalies, galėjo pasirodyti, kad tuo metu Giotas ūmai prisiminė kažką svarbaus, kaip žmogus, įpusėjęs vakarienei, prisimena neatidėliotinas verslo detales, kurias šįvakar reikia būtinai išsiaiškinti.

Merginos iš Krokuvos nuobodžiavo; smulkaus sudėjimo lenkaitė blizgančiomis lūpomis, galbūt dvidešimties, o gal aštuoniolikos, delnu palietė kairę pono Šindlerio ranką.

— Atrodo, jūs ne kariškis? — sumurkė ji. — Su uniforma atrodytumėte labai šauniai.

Visi ėmė kikenti, taip pat ir Madričas. Jis buvo apsilkęs karišką uniformą 1940 metais, tačiau neilgam, kol buvo atleistas nuo karo tarnybos, nes jo, kaip vadovo, talentai galėjo duoti kur kas daugiau naudos kariuomenės labui negu dalyvavimas mūšio lauke. Tačiau ponas Šindleris buvo toks įtakingas, jog jam vermachto tarnyba niekuomet nekvepėjo. Regis, Madričas kvatojo sąmoningai.

— Ar jūs girdėjote? — oberfiureris Šerneris kreipėsi į visus sėdinčiuosius prie stalo. — Dama įsivaizduoja mūsų fabrikantą kareiviui. Kaip jums tai patinka, eilini Šindleri? Gramdantis savo paties gamybos katiliuką, su miline ant pečių. Kažkur ties Charkovu.

Visi pažinojo poną Šindlerį kaip elegantišką, visuomet dailiai apsirengusį vyrą, todėl Šernerio nupieštas paveikslas juos pralinksmino. Juoktis ėmė ir pats Šindleris.

— Taip atsitiko... — nerišliai prakalbo Bošas, mėgindamas spragtelti pirštais. — Kaipgi jo vardas? Nagi to, iš Varšuvos?

— Tėbensui, — staiga atgijęs pagelbėjo Giotas. — Tai nutiko Tėbensui. Tikriausiai.

SD šefas Čurda pridūrė:

— O, taip. Vaikinas tik per plauką išsisuko.

Tėbensas buvo Varšuvos pramonininkas. Stambesnis už Šindlerį, stambesnis už Madričą. Laimė, pavyko išvengti armijos. Nusišypsojo sėkmė.

— Heinis, — ėmė pasakoti Čurda („Heinis“ — tai Heinrichas Himleris), — atvyko į Varšuvą ir įsakė: „Susemkit tuos prakeiktus žydus iš Tėbenso fabriko, o patį Tėbensą kuo greičiau paimkit į armiją, *ir... ir išsiųskit jį į frontą. Taip, į frontą!*“ Tada Heinis vienam mano kolegai Varšuvoje davė nurodymą: „Peržiūrėkite visas jo knygas! Kuo nuodugniausiai! Pro mikroskopą!“

Tėbensas palaikė labai gerus santykius su Amunicijos inspekcija, kuri jam nuolat parūpindavo gerų kontraktų, o jis savo ruožtu atsilygindavo jai atitinkamomis dovanomis.

— Tėbensą nuo fronto išgelbėjo tik inspekcijos protestas, — visiems sėdintiems prie stalo iškilmingai pareiškė Šerneris.

Tada, palinkęs virš savo lėkštės, mirktelėjo Šindleriui ir pridūrė:

— Krokuvoje taip niekada neatsitiks, Oskarai. Mes visi tave per daug mylim.

Staiga, galbūt norėdamas išreikšti visų susirinkusiųjų prielankumą fabrikantui ponui Šindleriui, Giotas atsistojo ir be žodžių užtraukė melodiją iš *Madame Butterfly*. Ją tuo metu grojo dabitiškai apsirengę broliai Rosneriai, ne tiek grojo, kiek dirbo — taip stropiai, kaip dirba įbauginti getų fabriekų darbininkai.

Tuo metu viršuje, Gioto vonios kambaryje, Pfeferbergas ir Gioto tarnas Lišekas bandė išvalyti užsikimšusią kanalizaciją. Jie girdėjo Rosnerių atliekamą muziką, juoko protrūkius ir šnekas. Atėjo metas kavai, tad komendanto engiama Lena, atnešusi pobūvio dalyviams padėklą su kava, galėjo netrukdomai pasišalinti atgal į virtuvę.

Madričas su Tiču paskubomis išgėrė kavą ir atsiprašę pakilo iš savo vietų. Šindleris taip pat susiruošė išeiti; nors lenkaitė ir bandė paprieštarauti, tačiau ši aplinka buvo ne jam. Giotnamyje viskas buvo galima, bet Oskaras, gerai pažindamas esesininkų elgesį Lenkijoje, negalėjo nesibjaurėti kiekvienu čia ištartu žodžiu, kiekviena išgerta taure, o ką jau kalbėti apie siūlomą intymią meilę. Net ir užlipęs su mergina į viršų, neįstengei nuvyti šalin minties, kad esi Bošo, Šernerio ir Gioto bendražygis, su kuriais tave sieja bendras malonumas, kad ir jie šiuo metu kur nors ant laiptų, vonios kambaryje arba miegamajame daro tą patį. Ponas Šindleris, kuris nebuvo panašus į vienuolį, verčiau būtų sutikęs *būti* vienuoliu, negu sugulti su moterimi pas Giotą.

Jis ėmė kalbėtis su Šerneriu, sėdinčiu už merginos, apie naujienas fronte, lenkų banditus ir prognozuojamą šaltą žiemą. Tuo norėjo parodyti savo kaimynei, kad Šerneris yra jo kolega, o kolegos merginos jis niekuomet nenuviliotų. Palinkėjęs labos nakties, jis, tiesa, pabučiavo jai ranką. Susiruošęs išeiti, Šindleris pastebėjo, kad vienmarškinis Giotas jau bepradingstas už valgomojo durų į laiptinę, prilaikomas vienos iš merginų, kuri per vakarienę glaustėsi jam prie šono. Šindleris visų atsiprašė ir patraukė paskui komendantą. Pasivijęs apsikabino Giotą per pečius. Pobūvio šeimininkas bandė sutelkti į jį savo dėmesį:

— Ei, tu jau išeini... Oskarai? — suvebleno jis.

— Man reikia grįžti namo, — atsakė Oskaras.

Namie laukė Ingrida. Jo meilužė vokietė.

— Tu tikras pašėlęs eržilas, — pasakė komplimentą Giotas.

— Bet jums neprilygstu, — atsilygino Šindleris.

— Tavo tiesa. Aš — olimpinis čempionas. Mes išeinam... O kurgi mes einam?

Jis atsigręžė į palydovę, bet tučtuojau pats atsakė į savo klausimą:

— Mes einame į virtuvę patikrinti, ar Lena tinkamai plau-na indus.

— Na, jau ne, — kvatodama paprieštaravo mergina. — Mes einame visiškai ne ten.

Ji pakreipė Giotą aukštyn vedančių laiptų link. Reikia pripažinti, pasielgė labai padoriai, tarsi tikra draugė, apsaugodama sulysusią bei sumuštą, virtuvėje priedangą suradusią merginą.

Šindleris palydėjo juos žvilgsniu — laiptais svirduliuojančius dramblotą karininką ir jį prilaikančią gležną merginą. Giotas buvo panašus į žmogų, kuris turėtų kristi lovon ir miegoti tarsi užmuštas iki pat pietų, tačiau Oskaras žinojo stebėtiną komendanto gajumą ir jo biologinį laikrodį. Trečią valandą ryto Giotas galėtų atsikelti ir parašyti laišką Vienoje gyvenančiam tėvui arba, pavyzdžiui, septintą ryto, pamiegojęs vos valandą,

galėtų kuo žvaliausiai išeiti į balkoną su pėstininkų šautuvu rankoje, pasirengęs bet kurią akimirką nudėti pernelyg lėtai dirbančius kalinius.

Merginai ir Giotui pasiekus pirmąją laiptų aikštelę, Šindleris jau buvo prieškambaryje, ne per toliausiai nuo išėjimo.

Tuo metu Pfeferbergas ir Lišekas gerokai anksčiau nei tikėjosi išgirdo į miegamąjį įeinančio komendanto žingsnius. Šis tuo metu kažką vapėjo kartu su juo aukštyn užlipusiai merginai. Buvęs studentas ir jo dėstytojas tylėdami paskubomis susirinko priemonės, atsineštas voniai atkimšti, paskui pirštų galais įšliūkino į miegamąjį ir bandė pasprukti nepastebėti pro šonines miegamojo duris. Vis dar tebestovėdamas miegamajame, Giotas juos iššyk pastebėjo ir, išvydęs ilgą strypą bei stovinčius priešais jį palaikęs žudikais, staiga atšoko šalin. Tačiau kai Lišekas priėjo arčiau ir virpančiu balsu suskato teisintis, komendantas suprato, kad tai paprasčiausi kaliniai.

— Pone komendante, — vos ne vos pralemeno iš baimės dusdamas Lišekas. — Norėčiau jums pranešti, kad buvo užsimišusi jūsų vonia...

— Ach, — tarė Amonas. — Todėl tu pasikvieteji ekspertą, ar ne?

Jis pamojo vaikinui pirštu:

— Prieik, brangusis.

Lišekas atsargiai žengė pirmyn ir staiga, užkluptas stipraus smūgio, išsiskėtęs atsidūrė kone po lova. Amonas ir vėl tuo pačiu tonu kreipėsi į vaikiną — tarsi siekė padaryti merginai pramogą, tariamai švelniai bendraudamas su savo kaliniais. Jaunasis Lišekas atsikėlė ir nusvirduliavo prie komendanto antrajam raundui. Vaikinui atsikėlus antrą kartą, Pfeferbergas, daug matęs kalinys, tikėjosi blogiausio — kad jie bus nutempti į sodą, kur be ilgų ceremonijų juos nušaus Ivanas. Tačiau įniršęs komendantas paprasčiausiai liepė išsinešdinti, ir tą jie tučtuojau padarė.

Pfeferbergas, po keleto dienų išgirdęs, kad Lišekas nebegyvas, pamanė, jog Amonas jį nušovė dėl ano incidento vonioje. Iš tiesų priežastis buvo visiškai kita: Lišekas nusikalto pakinkęs ponui Bošui arklį su vežimėliu, prieš tai neatsiklausęs komendanto.

Tuo metu virtuvėje buvusi tarnaitė, kurios tikrasis vardas buvo Helena Hirš (Giotas visuomet sakydavo, jog vadina ją Lena todėl, kad tingi ištarti visą vardą), pajutusi tarpdury kažką stovint, išvydo vieną vakaro svečią. Ji tučtuojau padėjo ant stalo prieš tai rankoje laikytą dubenį su mėsos likučiais ir kvilai sustingo tarsi pagal komandą „Ramiai!“

— *Herr...*

Tarnaitė pažvelgė į jo švarką, bandydama prisiminti, kaip į šį svečią derėtų kreiptis.

— *Herr Direktor*, aš tik norėjau surinkti kaulus pono komendanto šunims.

— Prašom, prašom, — tarė jai ponas Šindleris. — Tau reikia man atsiskaitinėti, panele Hirš.

Jis apėjo aplink stalą. Nors ir neatrodė, kad prie jos sėlintų, tarnaitė bijojo galimų kėslių. Tegu Amonas ir mėgavosi ją mušdamas, bet merginos kilmė gelbėjo Heleną nuo atviros seksualinės prievartos. Tačiau buvo ir tokių vokiečių, kurie, priešingai negu Amonas, nepasižymėjo rasiniu skrupulingumu. Šio vokiečio tonas, deja, buvo toks, kokio ji nebuvo įpratusi girdėti net iš SS karininkų bei puskarininkų, kurie ateidavo į virtuvę išreikšti savo nepasitenkinimo Amonu.

— Ar tu manęs nepažįsti? — paklausė jis, tarsi būtų kokia futbolo žvaigždė arba garsus smuikininkas, įsiseidęs dėl dėmesio stokos. — Mano pavardė — Šindleris.

Helena nuleido galvą.

— *Herr Direktor*, — nedrąsiai tarė ji. — Žinoma, esu girdėjusi... o jūs ir anksčiau esate čia buvęs. Aš jus prisimenu...

Jis ranka apkabino merginą. Be abejo, Šindleris pajuto įtampą jos kūne, kai švelniai pabučiavo ją į skruostą.

Šindleris sumurmėjo:

— Suprask mane teisingai. Aš tave pabučiavau iš gailėsčio.

Ji nepajėgė sulaikyti ašarų. *Herr Direktor* Šindleris ją dar kartą pabučiavo. Dabar jau stipriai, į kaktą, taip kadaise lenkai atsiveikindavo geležinkelio stotyse — Rytų Europoje įprastu garsiu pakštelėjimu.

Mergina pastebėjo ir jo akyse sužibant ašaras.

— Šį bučinį tau atnešiau nuo...

Ir rankos mostelėjimu leido suprasti, kad omenyje turi į tamsą išguitus niekuo nekaltus žmones, kurie miega aukštais sustatytuose gultuose arba slapstosi miškuose, žmones, už kuriuos ji prisiėmė hauptšturmfiurerio Gioto smūgius.

Ponas Šindleris atitraukė ranką ir į šoninę prijuostės kišėnę įdėjo didelę karamelės plytelę, kokios buvo gaminamos dar prieš karą.

— Paslėpk ją kur nors, — patarė jai.

— Aš turiu ką valgyti, — pasigyrė tarnaitė, sakytum bijodama, kad Šindleris nepamanytų, jog ji badaujanti.

Iš tikrųjų maistas jai mažiausiai rūpėjo. Žinojo, kad pas Amoną neišgyvens, tačiau ne dėl maisto stygiaus.

— Jei nenorėsi pati suvalgyti, galėsi ją išmainyti, — tarė Šindleris. — Tačiau kodėl tau nepasistiprinus?

Jis truputį atsitraukė ir nužvelgė ją:

— Man apie tave pasakojo Icchakas Šternas.

— Pone Šindleri, — nuleidusi galvą, tyliai prabilo mergina. Jos skruostais nuriedėjo kelios ašaros. — Pone Šindleri, jis mėgaujasi mušdamas mane *šitų* moterų akyse. Pačią pirmą dieną, kai tik pradėjau jam tarnauti, jis mane sumušė už tai, kad išmečiau nuo vakarienės likusius kaulus. Vidurnaktį nusileido į rūsį, kur miegojau, ir paklausė, kur yra tie kaulai. Kaulai jo šunims. Tai buvo pirmas kartas. Aš jo paklausiau... Nežinau, kodėl

klausiau; dabar jau supratau, kad geriausia — tylėti... „Už ką jūs mane mušate?“ O jis man atsakė: „Mušu tave todėl, kad tu paklausei, už ką tave mušu.“

Ji papurtė galvą ir numojo ranka, tarsi pati sau priekaištautų už tai, kad per daug kalba. Helena daugiau nebenorėjo nieko pasakoti; ji paprasčiausiai nesugebėjo žodžiais išreikšti savo kančių istorijos, to, ką nuolat tenka patirti dėl hauptšturmfiurerio kumščių.

Ponas Šindleris draugiškai palenkė prie jos galvą.

— Tavo padėtis pasibaisėtina, — tarė.

— Tai jau nebesvarbu, — atsakė tarnaitė. — Aš su tuo susitaikiau.

— Susitaikei? — nustebo Oskaras.

— Vieną dieną jis mane nušaus.

Šindleris prieštaraudamas papurtė galvą, o jai toks padrasinimas pasirodė nepagrįstas. Staiga pono Šindlerio apranga ir išpuoselėtas kūnas ją suezino.

— Dėl Dievo meilės, *Herr Direktor*, aš turiu akis ir *matau*. Pirmadienį mes, jaunasis Lišekas ir aš, ant stogo daužėme ledą. Tuo metu pamatėme poną komendantą, išeinantį pro fasadines duris ir tiesiai po mumis besileidžiantį laiptais. Dar ant laiptų jis išsitraukė pistoletą ir nušovė tuo metu pro šalį ėjusią moterį, kuri nešė kažkokį ryšulį. Jis šovė jai tiesiai į kaklą. Už ką? Ji tik ėjo pro šalį. Suprantate? Ji nebuvo nei storesnė, nei liesesnė už kitas moteris, nebuvo nei lėtesnė, nei greitesnė. Aš niekuomet nežinau, ką jis gali man padaryti. Kuo dažniau susiduri su ponu komendantu, tuo labiau įsitikini, kad čia negalioja jokios taisyklės, kurių laikydamosi galėtum save guosti: „Jei elgsiuos pagal *šias* taisykles, būsiu saugi.“

Šindleris paėmė jos ranką ir suspaudė.

— Paklausk, mano brangioji Helena Hirš. Nepaisant visko, čia geriau negu kur nors Maidaneke arba Aušvice. Jeigu tu saugotumei savo sveikatą...

Ji atsakė:

— Aš tikėjau, kad komendanto virtuvėje tai bus paprasta. Kai mane iš lagerio virtuvės paskyrė dirbti čia, kitos merginos man pavydėjo.

Jos lūpose pasirodė graudi šypsena.

Dabar Šindleris prakalbo garsiau. Panėšėjo į mokytoją, aiškinantį fizikos dėsnius.

— Jis tavęs nenužudys, nes tu jam per daug patinki, mano brangioji Helena. Tu jam taip patinki, jog jis tau netgi neleidžia nešioti žvaigždės. Jis nenori, kad kas nors sužinotų, jog jam patinka žydė. Jis nušovė einančią pro jį moterį, nes ji jam nieko nereiškė, ji buvo tik viena iš daugelio, ji jo nei erzino, nei jam patiko. Suprask tai. Tačiau *tu*... Tai nėra gerai, Helena, bet toks gyvenimas.

Kažkas jau buvo jai sakęs šiuos žodžius. Taip, tai Leo Jonas, komendanto padėjėjas. Jonas buvo SS untersturmfüreris. „Jis tavęs nenužudys, — sakė Jonas. — Nes jis per daug gerai jaučiasi tave mušdamas.“ Tiesa, Jono žodžiai nebuvo padarę tokio įspūdžio. Ponas Šindleris ją ką tik pasmerkė skausmingam išgyvenimui.

Atrodė, Oskaras suprato žydaitę esant priblokštą, todėl sumurmėjo kažką panašaus į padaršinimą. Jis ją dar pamatys. Jis pabandys ją ištraukti.

— Ištraukti? — nustebusi paklausė Helena.

— Iš šios vilos, — paaiškino. — Į savo fabriką. Tu tikriausiai esi apie jį girdėjusi? Aš turiu emaliuotų dirbinių fabriką.

— O, taip, — atsakė ji lindynių vaiko, kalbančio apie Rivjerą, balsu. — „Šindlerio emalis“. Esu apie jį girdėjusi.

— Saugok sveikatą, — dar kartą priminė.

Tarsi žinotų, kad tai visų svarbiausias dalykas. Tarytum, tardamas šiuos žodžius, jis žinotų netgi Himlerio ir Franko ateities planus.

— Gerai, — sutiko ji.

Mergina nusigręžė nuo jo ir, priėjusi prie porceliano spintelės, patraukė ją iš vietos. Poną Šindlerį nustebino sulysusios merginos jėga. Ištraukusi iš sienos vieną plytą, kurią prieš tai maskavo spintelė, Helena iš kiaurymės išėmė pluoštą pinigų — okupacinių zlotų.

— Lagerio virtuvėje dirba mano sesuo, — tarė mergina. — Ji už mane jaunesnė. Norėčiau jūsų paprašyti, kad už šiuos pinigus ją išpirktumėte, jei kada nors kiltų pavojus būti išvežtai gyvuliniu vagonu. Man atrodo, jūs apie tokius dalykus sužinote iš anksto.

— Aš laikysiu tai savo pareiga, — pažadėjo jai Šindleris. Jo pažadas nuskambėjo ne iškilmingai, bet labai natūraliai. — Kiek čia iš viso yra?

— Keturi tūkstančiai zlotų.

Jis nerūpestingai paėmė jos santaupas juodai dieni ir įsikišo švarko kišenėn. Vis dėlto čia buvo saugiau negu nišoje, už Amono Gioto porceliano spintos.

Taip rizikingai prasideda Oskaro Šindlerio istorija. Istorija, kurioje pasakojama apie sužvėrėjusius nacistus ir SS hedonizmą, apie liesą, žiauriai engiamą merginą ir, žinoma, apie archetipinę asmenybę, tokią pat populiarią, kaip ir geraširdė ištvirkėlė. Istorija apie gerąjį Vokietį.

Viena vertus, Oskaras daug laiko ir pastangų skyrė pažinti tikrąjį tuometinės sistemos veidą, piktą veidą, slepiamą po biurokratinio padorumo šydu. Jis žinojo, ką iš tikrųjų reiškia *Sonderbehandlung* dar tuomet, kai daugelis nė nedrįso tuo pasidomėti. Nors šis terminas vokiškai skamba kaip „Speciali procedūra“, iš tikrųjų po juo slypi piramidės žalsvai mėlynų sustingusių kūnų Belzece, Sobibore, Treblinkoje bei vakarų Krokovo-

je įrengtame koncentracijos stovyklų komplekse, kuris lenkams žinomas kaip Osvencimas-Bžezinka, o Vakarams — vokišku pavadinimu Aušvicas-Birkenau.

Antra vertus, Šindleris yra verslininkas, prekyautojas iš prigimties, todėl šiai sistemai į akis atvirai nespjauna. Jam jau pavyko sumažinti lavonų skaičių šiose piramidėse, tačiau net ir nenumanydamas, kaip aukštai jos iškils šiais ir kitais metais ir praaugs patį Materhorną, jis supranta jas nuolat augant. Nors ponas Šindleris negali iš anksto numatyti biurokratinių permainų, kurios įvyks šioje sistemoje, tačiau spėja, kad žydų darbas visuomet turės paklausa; todėl, aplankęs Heleną Hirš, ją ragino: „Saugok savo sveikatą!“ Jis yra tikras, o tamsiame Plašovo *Arbeitslager* — darbo lageryje — nepajėgiantys užmigti žydai puoselėja viltį, kad joks režimas neįstengs atsikratyti tokios gausios ir nemokamos darbo jėgos. Nusilpusieji, spjaudantys kraujais, sergantys dizenterija vežami į Aušvicą. Ponas Šindleris yra pats girdėjęs Plašovo darbo lagerio rikiuotės aikštėn rytiniam patikrinimui suvartų kalinių šnabždesį: „Kol kas aš dar sveikas.“ Nežinodamas situacijos galėjai pamanyti, kad kalba žilagalviai seneliai.

Taigi šią šaltą naktį Oskaras jau yra pasišventęs gelbėti žmones ir ganėtinai giliai įklimpęs; už reicho įstatymų sulaužymą jis jau yra nusipelnęs ne vieną kartą būti pakartas, giljotinuotas ir išvežtas į vėjo perpučiamus Aušvico arba Gros-Rozeno barakus. Tačiau dar gerai nesuvokia tos kainos, kurią jam teks sumokėti.

Neužbėgant įvykiams už akių, pasakojimas prasideda gana banaliu poelgiu: bučiniu, švelniais žodžiais, šokolado plytele. Helena Hirš jau niekada nebeišvys savo keturių tūkstančių zlotų ir nebepaims jų į rankas. Tačiau jai mažai terūpi, kad Oskaras buvo toks nerūpestingas su pinigais.

Generolo Zigmundo Listo vadovaujamos šarvuočių divizijos, traukdamos iš Sudetų į šiaurę, 1939 metų rugsėjo 6 dieną iš Krokuvos išsigabeno Pietų Lenkijos brangakmenius. Jiems įkandin į šį miestą atvyko Oskaras Šindleris, kuris čia penkeriems metams susisuks sau jaukų lizdą. Nors jau pirmąjį mėnesį paaiškės, kad Oskaras nėra patenkintas nacionalsocializmu, tačiau jis supras, jog Krokua, turinti geležinkelį ir kol kas vidutinio dydžio pramonę, taps vienu iš sparčiausiai augančių naujosios santvarkos miestų. Jis jau nepasitenkino pardavėjo duona. Oskaras Šindleris rengėsi būti magnatu.

Žvelgdami į Oskaro šeimos istoriją ir norėdami suprasti jo veiklos akstiną, turėtume gerokai paplušėti. Jis gimė 1908 metų balandžio 28 dieną Pranciškaus Juozapo Austrijos imperijoje, kalvotoje Moravijos provincijoje, Svitavų* mieste. Tai pramoninis miestas, į kurį šešioliktojo amžiaus pradžioje atvyko Šindlerio protėviai, tikėdamiesi čia rasti palankias sąlygas prekiauti.

Ponas Hansas Šindleris, Oskaro tėvas, būdamas ištikimas imperijai, kultūriniu atžvilgiu laikė save austru, todėl prie stalo, telefonu, verslo reikalais bei intymiomis akimirkomis prabildavo vokiškai. Tačiau kai 1918 metais ponas Šindleris kartu su savo šeima atsidūrė Masaryko ir Benešo Čekoslovakijos respublikoje, šis įvykis nesudarė didelių problemų nei jam, nei juo labiau jo dešimtmečiui sūnui. Anot Hitlerio, jis dar būdamas vaikas kankinosi dėl prarajos tarp Austrijos bei Vokietijos mistinės vienybės ir realaus politinio jų atskirumo. Tačiau neurozė dėl pra-

* *Vok. Cvitau.*

raatos „paveldėjimo teisės“ nebuvo apkartinusi Oskaro Šindlerio vaikystės. Čekoslovakija buvo apaugusi miškais bei krūmais respublika, primenanti mažą koldūną, todėl vokiškai kalbantys jos piliečiai savo, kaip mažumos, statusą priėmė labai mielai, nors vėliau ekonominė krizė ir keletas nedidelių vyriausybės klaidų jų padėtį pablogino.

Oskaro gimtinė Svitavai — nedidelis, anglies dulkėmis padengtas miestas pietinėje Jesenykų kalnyno dalyje. Jį supančias kalvas jau buvo ėmusi niokoti pramonė, tačiau dalis jų tebebuvo apaugusi maumedžių, eglių ir kėnių miškais. Kadangi čia gyveno vokiškai kalbančių *Sudetendeutschen* bendruomenė, mieste veikė vokiečių mokykla, kurią lankė ir Oskaras. Svitavuose jis lankė realinę gimnaziją, kuri rengė vietos pramonei reikalingus kalnakasybos inžinierius, inžinierius mechanikus ir statybininkus. Ponas Šindleris vyresnysis turėjo žemės ūkio mašinų gamyklą, todėl Oskarui, kaip jos paveldėtojui, šis išsilavinimas buvo būtinas.

Šindleriai buvo katalikai, kaip ir Amono Gioto, tuo metu bebaigiančio gamtos mokslų studijas ir laikančio brandos egzaminus Vienoje, šeima.

Oskaro motina Luiza uoliai lankė bažnyčią, ir kiekvieną sekmadienį apie tai bylojo jos drabužiai, kvepiantys smilkalais, kurių debesys kildavo per iškilmingas Mišias, laikomas Šv. Mauricijaus bažnyčioje. Hansas Šindleris buvo iš tų vyrų, kurie verčia savo žmonas būti religingas. Jis mėgo konjaką ir lankytis užėigose. Nuo mielojo monarchisto, pono Hanso Šindlerio, sklido konjako, gero tabako ir paprasto, praktiško žmogaus kvapas.

Jų šeima gyveno modernioje viloje, apsuptoje nuosavo parko, priešais pramoninę miesto dalį. Šindleriai turėjo du vaikus, Oskarą ir jo seserį Elfyrdą. Apie šios šeimos gyvenimą žinome tik bendrais bruožais. Pavyzdžiui, ponia Šindler sielojosi dėl to, kad jos sūnus, kaip ir jo tėvas, buvo apsileidęs katalikas. Tačiau tai per daug neapkartino šeimos gyvenimo. Apie savo vaikystę

Oskaras vėliau pasakys, kad jos netemdė jokie šešėliai. Parke augantys kėniai buvo apšviesti saulės, o slyvos vaiko žvilgsnį traukė prinokusiais tamsiai violetiniais vaisiais. Jei kurį nors birželio rytą jaunasis Šindleris apsilankydavo Mišiose, namo grįždavo bent šiek tiek ramesne sąžine. Jis išsivarydavo tėvo automobilį saulėkaiton priešais garažą ir imdavo krapštytis prie jo variklio. Kartais jį būdavo galima pamatyti sėdintį ant šoninių namo laiptų ir nagrinėjantį motociklo, kurį pats bandė surinkti, karbiuratorių.

Oskaras turėjo keletą draugų iš vidurinėsios klasės žydų šeimų, juos tėvai taip pat leido mokytis į vokiečių mokyklą. Šie vaikai nebuvo kaimo aškenaziai — keisti, jidiš kalba šnekantys žydų ortodoksai. Tai buvo keliomis kalbomis kalbantys, ne itin uoliai tradicijų besilaikantys žydų komersantų sūnūs. Panašioje žydų šeimoje anapus Hanos slėnio, tarp Beskidų kalvų, buvo gimęs Zigmundas Froidas, tiesa, kiek anksčiau negu solidžioje vokiečių giminėje Svitavų mieste pasaulį išvydo Hansas Šindleris.

Atrodo, kad tolesnei Oskaro gyvenimo istorijai derėtų rasti analogų jo vaikystėje. Galbūt jaunasis Oskaras kada nors, pakeičiantis namą, yra apgynęs kokį nors įbaugintą žydų berniuką? Deja, galime drąsiai lažintis, jog nieko panašaus nebuvo. Gal taip ir geriau, nes kultų įtarimas, kad tokia istorija specialiai išgalvota. Be to, vienas žydukas, kurio nosį pavyko išgelbėti nuo sumušimo, dar nieko neįrodo. Pats Himleris, kalbėdamas vienai iš *Einsatzgruppen**, išreikš nepasitenkinimą, kad kiekvienas vokiečių turi draugą žydą: „Mūsų partijos nariai tvirtina: „Žydai bus sunaikinti. Tokia yra mūsų programa, todėl mes pasistengsime ją įgyvendinti.“ Tačiau netrukus visi aštuoniolika milijonų garbingų vokiečių iš nuovargio vos bepavelka kojas, o šalia kiekvieno iš jų stovi po vieną gerą žydą. Be abejo, visi kiti žydai yra kiaulės, bet šitas — vienintelis, pats geriausias žydas.

* Operatyvinių grupių (vok.).